

Sivistysvaliokunta

Asia: Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko**Viite:** VNS 12/2025 vp

1. Yleistä

Sivistysala ry:n (Sivista) tavoitteena on, että Suomi on parhaiten koulutettujen ihmisten hyvinvoiva, avoin ja vetovoimainen maa, jossa osaamisella ja luovuudella tehdään parempaa maailmaa. Kiitämme mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston maaseutupoliittisesta selonteosta.

Useat maaseudun ja sen kehittämisen kannalta keskeiset reunaehdot kytkeytyvät väestökehitykseen. Maaseudun väestökehitys tuo monenlaisia haasteita sivistysalan toimintaedellytyksiin. Yhtä aikaa sivistysala on kuitenkin keskeisessä roolissa varmistamassa hyvän elämän edellytyksiä myös niillä alueilla, joissa väestö vähenee.

2. Maaseutupoliitiikan suunnittelujärjestelmä

Sivista pitää hyvänä, että selonteossa on kuvattu kattavasti maaseutuun liittyvät käsitteet sekä maaseutupoliitiikan organisoituminen. Luku avaa sekä maaseudun sisäistä moninaisuutta että maaseutupoliittisten kysymysten kytkeytymisen poikkihallinnollisesti lähes kaikkeen poliittiseen valmisteluun ja päätöksentekoon.

95 prosenttia Suomen pinta-alasta lasketaan maaseutualueeksi, mutta siihen lukeutuu monenlaisia olosuhteita harvaan asutuilta alueilta kaupunkien läheiseen maaseutuun. Näillä alueilla on keskenään hyvin erilaiset haasteet, mikä on tärkeää tunnistaa esimerkiksi palveluiden saatavuuden kehittämisen näkökulmasta. **Koulutusjärjestelmän kansallisessa ohjauksessa tulee yhä enemmän kiinnittää huomiota siihen, miten erilaisissa olosuhteissa voidaan varmistaa edellytykset sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseksi.**

Sivista pitää tärkeänä sitä, että selonteossa on tuotu vahvasti esiin tutkimusperustaisuus maaseutupoliitiikan kehittämisen lähtökohtana.

3. Maaseutumaisten alueiden tilannekuva ja muutostekijät

Tilannekuvaa ja muutostekijöitä on käsitelty väestökehityksen ja väestön toimintakyvyn, asumisen, kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan merkityksen, talouden rakenteiden, palveluverkkomuutosten ja saavutettavuuden, ekologisten kriisien, kokonaisturvallisuuden, keskinäisriippuvuuden sekä alueellisen epäoikeudenmukaisuuden tunteen kannalta. Sivista pitää hyvänä, että eri osa-alueiden käsittelyn yhteydessä on pääosin tunnistettu myös niiden kytkeytyminen osaamiseen, koulutukseen sekä kulttuuriin. **Sivistysalan tarjoamilla mahdollisuuksilla on keskeinen rooli koetun elämänlaadun kannalta sekä alueiden toimintakyvyn turvaamisessa erilaisissa rakennemuutoksissa.**

Maaseudun väestökehitys on ollut pitkään laskusuuntaista ja väestö on keskittynyt kaupunkeihin. Tilastokeskuksen ennusteiden perusteella tämä kehitys jatkuu myös tulevaisuudessa, sillä viimeisimmän (2024) ennusteen mukaan vuoteen 2045 tultaessa sekä ala- että yläkouluikäisten määrä laskee yli 20 prosenttia yli 200 kunnassa, kun määrä vastaavasti kasvaa alle 10 kunnassa. Ikäluokkien pieneneminen lävistää koko koulutusjärjestelmän. Oppilaita ja opiskelijoita ei riitä täyttämään koko nykyistä kapasiteettiä, mikä voi johtaa koulu- ja oppilaitosverkon harvenemiseen sekä kiihtyvään kilpailuun.

Samalla ikääntyneiden osuus kasvaa. Suomessa oli vuoden 2023 lopussa 1,3 miljoonaa 65 vuotta täyttäneitä ja tätä vanhempaa henkilöä. Tilastokeskus (2024) ennustaa heidän määränsä ylittävän 1,5 miljoonan rajan 2040-luvun alussa. Vuoteen 2070 mennessä määrä kasvaisi 2 miljoonaan – osuus väestöstä nousisi 31 prosenttiin. Vanhenevan väestön aktiivisuuden ja toimintakyvyn vahvistaminen ovat tärkeitä väestön hyvinvoinnin ja terveyden sekä työurien jatkumisen kannalta. **Liikunta, kulttuuri, sosiaalinen osallistuminen ja jatkuva oppiminen edistävät fyysistä ja henkistä hyvinvointia, vähentäen samalla terveydenhuollon kustannuksia.**

Sivista kiinnittää huomiota siihen, että selonteossa todetaan, että maaseutumaisten alueiden väestökehitys ja tulevaisuus ei ole yksiselitteisesti supistumisen polku. Selonteon mukaan pysyvä negatiivinen kehitys ei ole vääjäämätöntä, vaan väestökehityksen suuntaa voidaan kääntää, jos maaseutumaisten alueiden houkuttelevuus eli veto- ja pitovoima vahvistuu. Toisaalta SWOT-analyysissä sisäisenä heikkoutena on kasvun tavoittelu kestäväen elinvoimaisuuden tai älykkään sopeutumisen sijaan. **Sivista katsoo, että Suomi on suurten haasteiden edellä, kun väestö vanhenee ja lasten määrä vähenee. Toimenpiteisiin ryhtymisen edellytyksenä on realistinen tilannekuva.** Sivista pitää hyvänä, että selonteossa on tuotu esiin toisaalla (s. 49) älykkään sopeutumisen näkökulma – pitkään jatkuneen laskusuuntaisen väestökehityksen trendin katkaiseminen vaikuttaa epätodennäköiseltä, mutta sen ei tarvitse tarkoittaa maaseutumaisten alueiden näivettymistä. Erityisen tärkeää on tunnistaa potentiaali uuteen kasvuun ja hyvinvointia tuovaan toimintaan, kuten luoviin aloihin. Sivista katsoo, että SWOT-analyysin sisäisissä mahdollisuuksissa olisi hyvä huomioida myös kulttuuriperinnön ja tulevaisuuteen katsovan kulttuuri- ja luovien alojen potentiaali maaseudun kehittämisessä muun muassa monialaisen yrittäjyyden rajapinnoissa (esimerkiksi kulttuuri + matkailu, kulttuuri + hyvinvointi, käsityö + muotoilu + paikallinen tuotanto).

Selonteossa vapaa sivistystyö asemoituu pääosin kulttuuripalvelujen yhteyteen, mikä kaventaa sen koulutuksellista roolia ja tarkoitusta. Sivista huomauttaa, että vapaata sivistystyötä tulee käsitellä ensisijaisesti osana elinikäistä oppimista ja osaamisjärjestelmää, ei vain kulttuuripalveluina. Tilannekuvassa vapaa sivistystyö nostetaan esiin kulttuuri- ja kirjastopalvelujen yhteydessä, vaikka vapaan sivistystyön ydintehtävä on väestön osaamisen, perus- ja digitaitojen, kielitaidon, osallisuuden ja työelämävalmiuksien vahvistaminen eri elämäntilanteissa. Sivista toivoo valiokunnan kiinnittävän tähän huomiota lausunnossaan.

Sivista pohtii, näkykö tilannekuvassa riittävästi selonteossa tunnistettu maaseudun sisäinen eriytyminen.

4. Kansallinen maaseutuvision

Sivista toteaa, että visio ja vuoteen 2040 asetettu tavoitetilä on melko yleisluontoinen, mutta kattaa monipuolisesti erilaisia näkökulmia maaseudun tulevaisuuden kannalta. Sivista pitää hyvänä, että tavoitetilään on nostettu palveluiden luovuus. Luovuus edellyttää riittävää toimintatilaa etsiä erilaisia

paikallisia ratkaisuja eriytyvissä olosuhteissa. Sivista toivoo tätä tavoitetilän näkökulmaa konkretisoitavan toimenpidesuunnitelmassa siten, että eri hallinnonaloilla sallitaan toiminnan kehittäminen esimerkiksi kokeiluina.

5. Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituksukset

Suositus 5: Uudistetaan maaseudun talouden rakenteita sen potentiaalin täysimääräiseksi hyödyntämiseksi

Sivista pitää hyvänä, että selonteossa on huomioitu maaseutujen mikro- ja pienyritysten merkitys innovoinnille. Pienyritysten yhteistyötä alueen oppilaitosten kanssa on syytä tukea. On myös hyvä, että luovien alojen ja luontoalan yrittäjyyttä halutaan edistää kehittämällä rahoitus- ja neuvontapalveluita. Sivista tuo esille, että kulttuurialan toiminta on pääosin elinkeinotoimintaa ja on osa laajempaa kulttuuri- ja luovien alojen ekosysteemiä, jota tulee kehittää myös maaseutumaisilla alueilla.

Suositus 7: Varmistetaan maaseudun talouden rakenteiden uudistuminen parantamalla osaamisen, koulutuksen ja omistajavaihdosten edellytyksiä

Sivista pitää suositusta erittäin keskeisenä paitsi talouden rakenteiden näkökulmasta, myös maaseudulla asuvien ihmisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Sivista pitää tärkeänä, että oppivelvollisille on tarjolla monipuoliset ja laadukkaat koulutusmahdollisuudet asuinpaikasta riippumatta. Sivista on pitänyt hyvänä eduskunnan tuoreimpia lukiokoulutuksen rahoitukseen hyväksymiä muutoksia: rahoituksen painopistettä on siirretty oppilaitoksen koon sijasta saavutettavuuteen liittyviin tekijöihin. Uudistus jäi kuitenkin riittämättömäksi. **Sivista katsoo, että lukiokoulutuksessa tulisi käynnistää pitkän aikavälin kehittämissuunnitelman laatiminen.** Laadukkaan lukiokoulutuksen turvaaminen väestörakenteen muuttuessa olisi yksi työssä tarkasteltava näkökulma.

Sivista pitää tärkeänä, että ammatillisen koulutuksen oppilaitosverkon kattavuudesta pidetään huolta. Iso osa yksityisistä ammatillisen koulutuksen järjestäjistä on ns. laaja-alaisia oppilaitoksia, jotka tarjoavat ammatillisen koulutuksen lisäksi muutakin koulutusta. Esimerkiksi urheiluopistot ja kansanopistot tarjoavat vapaata sivistystyötä ja konservatoriot taiteen perusopetusta. Nämä oppilaitokset ovat keskeisiä koulutustoimijoita suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Heihin eivät vaikuta ainoastaan ammatillisen koulutuksen rahoitus ja ohjaus, vaan keskeisesti myös vapaa sivistystyö sekä taiteen perusopetuksen rahoitus- ja ohjausjärjestelmät, lainsäädäntö sekä työelämärajoitukset. Näillä toimijoilla on keskeinen rooli maaseudun palvelutarjonnan monipuolisuuden varmistamisessa.

Sivista pitää tärkeänä alueellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta, että erilaiset yhteistyömuodot koulutuksen järjestämiseksi mahdollistetaan osana ammatillisen koulutuksen kehittämistä. Etelä-Suomen aluehallintovirasto antoi huomautuksen (2024) erälle koulutuksen järjestäjälle TELMA-koulutuksen järjestämisestä hyvinvointialueen päivätoimintakeskuksessa. Aluehallintovirasto totesi, että vaikka hyvinvointialueen järjestämä päivätoiminta, joka on sosiaalipalvelu, voi tukea TELMA-koulutuksen tavoitteita ja siellä voidaan osittain järjestää koulutusta, se ei voi toimia oppivelvollisuuden varsinaisena suorittamispaikkana ilman, että opetuksesta vastaa pätevä opettaja. **Sivista katsoo, että aluehallintoviraston päätöksen tiukka oikeudellinen**

tulkinta voi johtaa tilanteeseen, jossa opiskelijoiden oikeusturva ja yhdenvertaisuus vaarantuu ennen kaikkea syrjäisillä alueilla ja koulutuksen järjestäminen muuttuu koulutuksen järjestäjälle kannattamattomaksi. Ikäluokkien pienenemisen myötä opetukseen tarvitaan yhä enemmän yksilöllisiä ratkaisuja.

Selonteossa kiinnitetään aivan oikein huomiota vapaan sivistystyön merkitykseen osaamisen ja koulutuksen vahvistajina. **Vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaedellytykset ovat kuitenkin parhaillaan uhattuna.** Hallituksen valmisteleman kotoutumislain uudistuksen yhteydessä vapaan sivistystyön oppilaitoksilta ollaan poistamassa maahanmuuttajien kieli- ja lukutaitokoulutuksen tehtävä sekä nykyinen valtionosuuksiin perustuva rahoitus. Uudistus olisi erityisen vahingollinen kansanopistoille. Kansanopistoyhdistyksen mukaan 25–50 prosenttia usean kansanopiston rahoituksesta tulee kotoutumiskoulutuksesta; 21 kansanopistolla kokonaisrahoitus vähenisi yli 30 prosenttia ja 7 kansanopistolla yli 50 prosenttia. **Nämä leikkaukset vaarantavat samalla opistojen muunkin toiminnan.**

Suositus 10: Mahdollistetaan maaseutujen asuttavuus parantamalla peruspalveluiden saatavuutta sekä varmistamalla ihmisten ja yhteisöjen kuuleminen ja osallistuminen hyvinvointialueilla

Sivista pitää tärkeänä, että selonteossa on tunnistettu tarve löytää maaseudulle soveltuvia uudenlaisia ratkaisuja peruspalvelujen järjestämiseen ja rahoitukseen. **Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla olisi välttämätöntä kehittää paikasta riippumattomia opetusjärjestelyitä muun muassa perusopetuksessa, toisella asteella sekä vapaassa sivistystyössä.**

Sivista katsoo, että koulutukseen liittyvien peruspalveluiden turvaaminen edellyttää alan sisäisen yhteistyön vahvistamista. Yhteistyötä voidaan vahvistaa niin kuntien välillä kuin sivistysalan yksityisten toimijoiden kanssa. Yksityiset toimijat tuovat lisää palveluita ja vaihtoehtoja kuntalaisille. Ne ovat kunnalle sivistyspalvelujen tarjoamisessa kumppaneita, jotka toimivat samoilla säännöillä ja periaatteilla kuin julkiset toimijat.

Suositus 11: Lisätään liikkumista ja vahvistetaan hyvinvointia ja toimintakykyä maaseuduilla, alueelliset erityispiirteet ja -haasteet tunnistaen ja huomioiden

Sivista pitää hyvänä, että suosituksiin nostetaan liikkuminen, jolla on tunnistettu olevan myönteisiä vaikutuksia paitsi terveyden, myös osallisuuden ja oppimisen näkökulmasta. Perusopetuslakiin on lisätty 1.8.2025 alkaen perusopetuksen tehtäväksi liikunnallisen elämäntavan edistäminen. Sivista pitää tätä periaatteessa hyvänä, joskin Sivista pitää kuitenkin yleisesti ongelmallisena toimintatapaa, jossa kouluille tuodaan uusia tavoitteita ilman niiden saavuttamiseen osoitettavia resursseja. Lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen on eittämättä tärkeää, mutta on samalla huomattava, että laajentamalla koulun tehtäviä ja koulutukselle asetettuja tavoitteita ilman siihen osoitettavia resursseja kohdennetaan nykyisiä voimavaroja uusiksi.

Koululaisten fyysistä toimintakykyä mittaavan Move-mittauksen tuoreimmat tulokset (2025) osoittavat, että erityisesti 5. luokkalaisten osalta kehitys on myönteistä. Kuitenkin viidesluokkalaisista vajaa 35 prosenttia ja kahdeksasluokkalaisista vajaa 40 prosenttia on fyysiseltä toimintakyvyltään mahdollisesti terveystä ja hyvinvointia kuluttavalla tai haittaavalla tasolla. Alueelliset erot ovat merkittävät: maaseutumaisissa kunnissa tulokset ovat heikommalla tasolla. Tämä korostuu erityisesti poikien

kohdalla. Koulukuljetuksissa vietetty aika on liikkumisen kannalta kahdella tapaa ongelmallinen: liikkumisen sijaan matka taitetaan kulkuneuvossa, minkä lisäksi pitkä kuljetusaika on pois liikunnallisesta vapaa-ajan vietosta. **Sivista katsoo, että esimerkiksi etäopetuskäytänteitä kehittämällä olisi mahdollista vähentää esimerkiksi viikoittaista koulukuljetuksissa vietettävää aikaa.**

Sivista suhtautuu myönteisesti Harrastamisen Suomen mallin kehittämiseen, mutta katsoo, että mahdollisista laajennuksista tulee päättää vasta käynnissä olevan Harrastamisen Suomen mallin lainsäädännön arvioinnin (2025–2026) valmistuttua. Arvioinnin on tarkoitus valmistua kesäkuussa 2026. Ennen laajentamispäätöksiä on varmistettava, että rahoitus on riittävää ja monivuotista, jotta toteutus on ennakoitavaa ja laadukasta. Lisäksi koulun ja harrastustoimijoiden työnjako, vastuut ja turvallisuuskäytännöt on määriteltävä selkeästi, jotta malli ei lisää opetuksen järjestäjän velvoitteita ilman resursseja tai heikennä harrastusmahdollisuuksia tarjoavien toimijoiden (mm. taiteen perusopetus) toimintaedellytyksiä.

Suositus 15: Vahvistetaan maaseutututkimusta ja -opetusta sekä koordinointia

Sivista pitää tärkeänä, että maaseutupolitiikkaa kehitetään tutkimusperustaisesti. Selonteon korkeakoulukirjauksissa tulee varmistaa korkeakoulujen autonomian kunnioittaminen. Selonteossa esitetään mahdollisuuksien arviointia maaseututieteen maisteriopintokokonaisuuden kokoamiseksi. **Korkeakoulujen koulutustarjonnan ja tutkintorakenteiden kehittäminen kuuluu korkeakoulujen autonomiaan.** Sivista pitää kirjausta ongelmallisena, mikäli kyse ei ole korkeakoulujen omaehtoisesta yhteistyöstä sekä olemassa olevien rakenteiden hyödyntämisestä.

Helsingissä 26.2.2026

Sivistysala ry

Heikki Kuutti Uusitalo, johtaja, politiikka ja vaikuttaminen

Annakaisa Tikkinen, johtava asiantuntija, politiikka ja vaikuttaminen
annakaisa.tikkinen@sivista.fi, puh. +358403566082

Sivistysala ry tekee sinnikästä työtä koulutuksen, osaamisen ja luovuuden puolesta. Edustamme yli 450 sivistysalan työnantajaa. Jäsentemme palveluksessa on noin 71 000 alan ammattilaista. Olemme Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n jäsen.